

Wstęp

Oddana w Państwa ręce książka jest pokłosem moich naukowych poszukiwań i eksploracji kulturowych uwarunkowań edukacji w Chinach. To publikacja, która stanowi zapowiedź czegoś nowego oraz kontynuację cyklu poświęconego edukacji w Państwie Środka. Prezentowana praca przybliży Czytelnikowi wybrane kulturowe uwarunkowania edukacji w Chinach w dobie globalnych przemian. Opisuje system edukacyjny Chin, jego współczesny kształt, zmiany w nim zachodzące oraz najbardziej aktualne wyzwania. Jest odpowiedzią na potrzebę uczenia się i poznania międzynarodowego, wpisanego w globalny świat, w którym funkcjonujemy. Nie sposób bowiem pozostać biernym obserwatorem zmian kształtujących naszą rzeczywistość. Moim zdaniem to, co zostało bardzo zaniedbane w obecnych debatach, to fakt, że społeczeństwa muszą się wzajemnie rozumieć i od siebie uczyć.

Systemy edukacyjne i oświatowe na świecie oraz sama instytucja szkoły na szczęście budzą coraz większą ciekawość opinii publicznej i od wielu dekad stanowią obiekt zainteresowań naukowców zakorzenionych w różnych dyscyplinach naukowych oraz nurtach badawczych. Badacze uważniej przyglądają się temu, co dzieje się w systemach szkolnych na całym świecie, próbują zrozumieć prawa rządzące systemami edukacji, ale także, na podstawie zdobytej wiedzy, próbują przewidywać kierunki zmian. Pedagogika porównawcza dostarcza nie tylko narzędzi do eksploracji rzeczonych systemów, ale także aparatu interpretacji (Kaloyannaki, Kazamias, 2009). Od kilku dekad Chiny stanowią obiekt edukacyjnych zainteresowań badawczych, głównie ze względu na rosnącą rolę Państwa Środka na arenie międzynarodowej oraz podejmowane przez nie środki ekspansji gospodarczej, ekonomicznej, ale także edukacyjnej. Nie

sposób pozostać obojętnym wobec zmian i przeobrażeń edukacyjnych kraju, którego krajobraz gospodarczy zmienia się w tak szybkim tempie.

Edukacja w Chinach jest monografią pedagogiczną, w której, do opisu rzeczywistości edukacyjnej współczesnych Chin, użyłam perspektywy badacza pochodzącego z odmiennego kręgu kulturowego, ugruntowanego w perspektywie badawczej pedagogiki porównawczej. Jest to osobiste spojrzenie na zagadnienie szkolnictwa chińskiego, różne od prac autorów angloamerykańskich lub zachodnich, często wskazujących normy i trajektorie postrzegania. Mając na uwadze słowa prof. Marginsona (2014, s. 24), który konsekwentnie twierdzi, że „edukacja porównawcza musi identyfikować wielość modeli systemu, aby uczynić przejrzystymi możliwe schematy analityczne i analizować każdy system z więcej niż jednego punktu widzenia”, podjęłam próbę charakterystyki systemu edukacji w Chinach. Moją intencją było nakreślenie ogólnego obrazu chińskiej edukacji, ze wskazaniem na kulturowe uwarunkowania systemu edukacyjnego. Jestem świadoma tego, że edukacja w Chinach to z perspektywy badawczej ogromny, wielowątkowy obszar eksploracji, zagadnienia w tej książce przedstawiam celowo w podstawowej formie/wersji, którą rozszerzam w moich innych artykułach naukowych. Kiedy pisałam tę monografię, zależało mi na tym, aby stworzyć podstawę do budowania wiedzy o współczesnej szkole chińskiej, która będzie dla czytelnika motywacją do dalszych poszukiwań własnych i swoistym zaproszeniem do samodzielnej eksploracji azjatyckich systemów edukacyjnych, który był opisywany w literaturze przedmiotu z różnych perspektyw, przez komparatystów: Agnieszkę Gromkowską-Melosik (2017, 2017a, 2015), Aleksandrę Boroń (2021) czy Tomasza Gmerka (2003), Inettę Nowosad (2018, 2020, 2021) czy w zespole ze Stanisławem T. Kwiatkowskim (2018). Edukacyjny kontekst kulturowy Chin od wielu lat bada także Paweł Zieliński (2008, 2013, 2014, 2015, 2015a, 2016, 2016a, 2016b, 2017, 2017a, 2018, 2018a, 2019). Niewątpliwie publikacje wspomnianych tutaj autorów, ale także innych, do których odnoszę się w dalszych analizach książki, są ważne dla zrozumienia edukacji w Chinach. Uważam, że istnieje pilna potrzeba poznania oraz eksploracji tego systemu, chociażby ze względu

na postępującą sinizację świata w wielu obszarach gospodarki, ekonomii, języka czy edukacji właśnie. Innym powodem są wprowadzane od maja 2021 roku zmiany w polityce edukacyjnej Chin ukierunkowane na silną orientację kulturową, zakorzenioną w starochińskiej tradycji i zwyczajach. Państwo Środka znajduje się w fazie wielkiego odrodzenia oraz rozpoczęło „nowy Długi Marsz”, w którym nie chodzi już o budowę komunizmu, tylko o odbudowę cywilizacji chińskiej na chińskich warunkach (Góralczyk, 2021). Chiny są uznawane za jedną z kolebek cywilizacji ludzkiej. W przeszłości wniosły ogromny wkład w rozwój świata, i to nie tylko za sprawą słynnych wynalazków czy osiągnięć medycyny naturalnej, ale także znaczenia roli politycznej oraz gospodarczej (Walkowski, 2017). Dzisiejsze Chiny, w mojej osobistej ocenie, to państwo nowoczesne, dynamicznie rozwijające się, wyciągające wnioski z historii, ale także ze współczesnej nauki.

Tworząc monografię, posłużyłam się metodą analizy źródeł zastanych. Oznacza to, że na mój warsztat badawczy trafiły gotowe wyniki badań różnych autorów, a ich selekcji dokonywałam według ustalonego klucza. Przede wszystkim zależało mi na uzyskaniu osobistej perspektywy, którą tworzyły wieloletnie poszukiwania badawcze, setki godzin spędzonych na analizie literatury zagranicznej autorów chińskich i pozachińskich. Skupiłam się głównie na analizie zagranicznej literatury anglojęzycznej oraz polskiej. Kierowałam się dewizą, że głównym zadaniem pedagoga jest poznanie, które jest możliwe dzięki kontrastowaniu różnych poglądów (Nowakowska-Siuta, 2018). Cennym źródłem informacji były także godziny rozmów z komparatystami z całego świata, których podobnie jak mnie interesowało edukacyjne oblicze Chin. Także obserwacje własne systemu edukacyjnego poczynione w trakcie pobytu w Chinach w 2017 roku stanowiły dla mnie źródło informacji. Za główne źródło danych statystycznych posłużyło mi Chińskie Narodowe Biuro Statystyczne. Koncepcja książki powstała jeszcze podczas mojego pobytu na stażu naukowym postdoktorskim w Institute of International and Comparative Education, na Beijing Normal University w Pekinie, w 2017 roku u wybitnego komparatysty, profesora Liu Baocuna. Książka była pisana stopniowo, wielokrotnie aktualizowana o bieżące zmiany

edukacyjne w Chinach, chwilowo zatrzymana także przez czas pandemii COVID-19.

Struktura książki składa się z czterech głównych rozdziałów stanowiących określone sekcje tematyczne. Celem pierwszej sekcji jest przedstawienie kulturowych uwarunkowań systemu edukacji w Chinach. Zależało mi tutaj, aby pokazać kulturowe fundamenty edukacji w Państwie Środka, pewnego rodzaju pryzmat kulturowy, który będzie stanowił podstawę do interpretacji dalszych rozdziałów książki. Czytelnik znajdzie tutaj moją autorską interpretację kulturowych uwarunkowań edukacji w Chinach. W tym rozdziale staram się wyjaśnić i opisać charakterystyczne kulturowe elementy sceny, na której rozgrywa się edukacyjna sztuka. Inspirowałam się publikacją Andrzeja Janowskiego, który w swojej książce pt. *Uczeń w teatrze życia szkolnego* (1995) alegorycznie pisze o szkole. Według moich interpretacji edukacja w Chinach wyrosła i kultywuje tradycje konfucjanizmu, buddyzmu, taoizmu oraz legalizmu, a jej wykorzystanie i praktyczne zastosowanie opisałam w podrozdziałach sekcji pierwszej. Oddzielny rozdział został poświęcony chińskiej tradycji *guanxi*, która także współcześnie znajduje zastosowanie w relacjach głównych aktorów edukacyjnego spektaklu, tj. nauczycieli, rodziców oraz uczniów. Tę część książki kończy podrozdział, który charakteryzuje chińskie podejście do zmian globalizacyjnych w obszarze edukacji.

W drugiej sekcji czytelnik odnajdzie opis systemu edukacji (perspektywa makro). Za cel tej części postawiłam sobie nakreślenie ogólnej charakterystyki chińskiego systemu edukacji od najwcześniejszych lat dzieciństwa aż po etap całonocnego kształcenia i uczenia się. Skupiłam się na przedstawieniu podstaw współczesnego systemu edukacji. Pierwszy podrozdział tej części publikacji otwiera rys historyczny, który prezentuje historię szkolnictwa oraz nauczania w Państwie Środka. Starałam się kolejno przedstawić, jak wygląda system zarządzania, monitorowania i finansowania edukacji. Mając na uwadze rozpiętość geograficzną Chin oraz wielowymiarowość administracji, skupiłam się na rozporządzeniach ogólnokrajowych. W dalszej części poprzez diagram pokazuję strukturę systemu edukacji i w kolejnych podrozdziałach

opisuję etap edukacji oraz opieki przed szkołą, edukację obowiązkową, edukację na poziomie szkoły średniej pierwszego i drugiego stopnia, edukację oraz kształcenie zawodowe i techniczne, szkolnictwo wyższe, studia trzeciego stopnia oraz ideę *lifelong learning* (LLL) i kształcenia na odległość.

Kolejna sekcja jest poświęcona wybranym aspektom edukacyjnym w dobie przemian globalizacyjnych (perspektywa mezo). Za przedmiot analiz w pierwszej kolejności postawiłam zagadnienie kształcenia moralnego za pośrednictwem systemu edukacji oraz tzw. punktów społecznych. Zagadnienie to jest w Chinach niezwykle aktualne i żywe w kontekście zmiany prawa edukacyjnego, wprowadzonego w maju 2021 roku, które oficjalnie nakazuje kształcenie oraz wychowanie w „duchu chińskim”. Testowanie i orientacja na osiągnięcia szkolne są przedmiotem kolejnych rozważań. Wreszcie zagadnienie dotyczące wykorzystania sztucznej inteligencji w chińskich szkołach odsłoni przed czytelnikiem możliwości użycia tej technologii w nauczaniu w chińskim wydaniu. Podrozdział dotyczący poradnictwa zawodowego pokazuje, jakie możliwości oraz opcje pomocy są kierowane do absolwentów szkół średnich po ukończeniu edukacji obowiązkowej. Przedmiotem analiz uczyniłam także system edukacji dedykowany osobom z niepełnosprawnościami. W dobie zmian edukacyjnych zorientowanych na podnoszenie jakości nauczania w szkołach państwowych i ograniczenie możliwości pobierania dodatkowych lekcji oraz korepetycji poza szkołą kolejny podrozdział książki na temat edukacji prywatnej w Chinach i zajęć „pozaszkolnych” nakreśli autorską perspektywę dotyczącą przemian chińskiej edukacji we wspomnianym kontekście. Publikację kończy podrozdział poświęcony zagadnieniu edukacji mniejszości etnicznych w Chinach.

Celem części czwartej jest przedstawienie trzech głównych aktorów systemu edukacji (perspektywa mikro). Pierwszym z nich jest nauczyciel. Tutaj skupiam się na przedstawieniu statusu społecznego nauczycieli oraz pokazuję rys historyczny rozwoju ścieżki i kariery zawodowej nauczycieli. Kolejnym aktorem w sztuce jest rodzic, uwikłany gdzieś pomiędzy potrzebą realizacji oczekiwań społecznych, obowiązków i miłością do swojego dziecka. Ta trajektoria nie jest bagażem łatwym do

udźwignięcia, ale jak pokazuje analiza oraz interpretacja badań zastanych, każdy odgrywa swoją rolę na miarę swoich możliwości i talentów, które posiada. Ostatnim aktorem jest dziecko – przyszły uczeń, wobec którego oczekiwania społeczne są wyższe niż kiedykolwiek wcześniej w historii Chin. W podrozdziale staram się wyjaśnić znaczenie dziecka i dzieciństwa we współczesnych Chinach, objaśniam, jak prowadzone polityki planowania rodziny zmieniły postrzeganie dzieci oraz oczekiwania wobec nich. Staram się przedstawić perspektywę społeczno-kulturową, w jakiej dorastają w Chinach dzieci, które mają do odegrania w przyszłości trudną rolę ucznia.

Problematyka poruszana w książce jest złożona, wieloaspektowa i moim zdaniem pozostawia miejsce na samodzielne, dalsze eksploracje tematu. Na publikację składa się także zbiór artykułów lub rozdziałów w pracach zbiorowych opublikowanych w latach 2013-2021. Nie jest to ich wersja oryginalna, dane zostały zaktualizowane, a wersja pierwotna pogłębiona o nowe analizy.

* * *

Chcę serdecznie podziękować wszystkim osobom, które pośrednio lub bezpośrednio przyczyniły się do napisania tej monografii. Przede wszystkim dziękuję Pani Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM – prof. dr hab. Agnieszce Cybal-Michalskiej, za życzliwe wsparcie mojego rozwoju naukowego. Mojej szefowej, prof. UAM dr hab. Aleksandrze Boroń, za motywowanie do jednostajnej pracy oraz konsultacje. Profesor dr hab. Eugenii Potulickiej za inspirację i godziny dyskusji na temat kulturowych uwarunkowań współczesnych systemów edukacyjnych.

Pragnę bardzo gorąco podziękować Pani prof. UZ dr hab. Inettcie Nowosad oraz Panu prof. dr. hab. Romanowi Leppertowi za akademicką recenzję tej monografii i bardzo cenne sugestie co do struktury, literatury oraz ostatecznie tytułu.

Wstęp

Książka ta nie powstałaby, gdyby nie wsparcie wielu osób: Rodziców, Magdaleny, Pani Kingi, koleżanek i kolegów z pracy... Wasza pozytywna postawa kolejny raz udowodniła mi, że życzliwość ma ogromną moc sprawczą.

Specjalne podziękowania należą się także mojemu Mężowi, bez którego wiele moich planów i marzeń zawodowych (oraz życiowych) nie mogłoby zostać zrealizowanych.

Poznań, 1 grudnia 2021